

Александра Фостиков*

Историјски институт
Београд

**ДВА ДОКУМЕНТА ВОЈВОДЕ И ХЕРЦЕГА
СТЕФАНА ВУКЧИЋА КОСАЧЕ ДУБРОВНИКУ
О ПРИЈЕМУ ДУГА ВЛАХУШЕ ЛАТИНИЧИЋА**

I – 23. март 1447.

II – [пре 29. октобра] 1448.

Сажетак: Рад садржи издања, опис, дипломатичку анализу и снимке два документа војводе и херцега Стефана Вукчића Косаче Дубровнику о пријему новца на име дуга Влахуше Латиничића. У питању су једна повеља и једно писмо. Повељом се потврђује пријем дуга у висини од 700 перпера, насталог у вези са закупом царина и бродова (речних прелаза). Писмом се потврђује исплата дуга у висини од 2.047 перпера и пет и по динара, насталог поводом неког од Влахушених бројних послова са херцегом Стефаном. У оквиру другог акта решавано је и питање сребра заплешеног на име овог дуга.

I Велики војвода Стефан потврђује да је примио 700 перпера, на име исплате дуга Влахуше Латиничића насталог поводом закупа царина и бродова.

II Херцег Стефан потврђује да је примио 2.047 перпера и пет и по динара, на име исплате дуга Влахуше Латиничића, као и да ће вратити заплешено сребро.

Кључне речи: Стефан Вукчић Косача, Босна, Дубровник, Влахуша Латиничић, повеља, писмо, признаница, царине, бродови, сребро.

Издавање царина у закуп било је веома раширен вид рентирања регалних владарских права, посебно у позном средњем веку, о чему сведочи и низ сачуваних писаних извора, попут разрешница или признаница, које су ради поузданости пословања често регистроване у дубровачким књигама.¹ Такође, у закуп су издавани и речни прелази

* Ел. пошта: aleks.fostikov@gmail.com.

¹ А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабиче о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, ССА 8 (2009) 143, н. 1.

познати под именом бродови,² а као и други послови, попут права искључиве куповине,³ поводом чије исплате су такође издаване потврде. Тако су из пословања великог војводе и херцега Стефана Вукчића Косаче и Дубровчанина Влахуше Латиничића,⁴ настале и овде приређене две признанице, упућене Општини, једна повеља и једно писмо. Оба акта сачувана су у препису Никше Звездића (I–II).⁵

Уобичајени проблеми око наплате закупа и привилегија дошли су до изражаја и у овим пословима. Тако се у првом акту о закупу царина и бродова као вид осигурања јавља јемство (I),⁶ док је други акт везан за претходно примењени приузам,⁷ на основу којег је Стефан, и

² У својој повељи о слободи трговине, издатој Дубровчанима 13. октобра 1461. године, херцег Стефан наглашава обавезу плаћања царина и бродова. М. Ивановић, *Повеља херцега Стефана Вукчића Дубровчанима*, ГПБ 5 (2012) 84–85. Вид. и испод акт бр. I.

³ Тако је Стефан Вукчић Косача продавао трговцима и право куповине црвца (кермеца), које је 1441. године издао у закуп и Влахуши Латиничићу, о чему је и у приложеним актима реч. Косача је о томе издао посебну привилегију, о којој је сачувана белешка Већа умољених од 15. октобра 1442. године. С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић-Косача и његово доба*, Београд 1964, 138, н. 92; Д. Ковачевић Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*, Београд 2007, 412, н. 47. На питање шта је тачно црвац и даље нема поузданог одговора. У обзир се узимају мишљења да је у питању продукт биолошког порекла или продукт рударства. S. Logger, *Kermes, crvac – i još neka crvena bojila*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 49 (2011) 55–63, са изворима и старијом литературом.

⁴ Влахуша Латиничић био је познати дубровачки трговац, рударски предузетник, земљопоседник и кредитор, као и припадник угледне породице ненаследног племства. Пословао је дуги низ година у унутрашњости, где је водио разгранате послове, а посебно се истиче његов деценијски боравак у Сребреници. Између осталих, пословао је и са херцегом Стефаном. О њему и његовом пословању вид. детаљније у: А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Томаша*, 88–89, 96–97, са изворима и старијом литературом. Вид. и изнад, н. бр. 3.

⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни* (докторска дисертација у рукопису), Београд 2014, 603. Како се текст не би додатно оптерећивао, акта су обележена римским бројевима I и II. Додатно, ради боље прегледности, издања су приређена појединачно, док су опис, дипломатичка анализа, као и пратећи подаци дати обједињено.

⁶ Након измирења дуга, јемац је ослобађан своје обавезе. *ЛССВ*, 264–265 (Р. Ћук). О јемству вид. детаљније и у: I. Воје, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Сарајево 1976.

⁷ Приузам (преузам, изам) јесте систем у коме је дуг наплаћиван од рођака, сународника, или је дужник затваран. *ЛССВ*, 249–250 (С. Ћирковић); А. Фостиков,

иначе склон том преком решењу,⁸ овог пута на име Влахушиног дуга, запленио сребро дубровачких трговаца на путу из Сребренице ка Дубровнику (II).

Док о питању закупа царина и бродова нема додатних података који би указали на места где су се налазили (I), решавање вишеструко већег дуга, насталог поводом непознатог пословања, а чије потраживање је и додатно закомпликовано запленом сребра, оставило је низ трагова у општинским књигама. Из сачуваних извора тако сазнајемо да је до заплене дошло августа 1447, на путу каравана из Сребренице, па се може закључити и да Влахушино задужење потиче из ранијег периода. Након преговора вођених током септембра и октобра 1447. године, половина сребра враћена је новембра исте године. Међутим, до коначног поравнања дуга и раздужења остатка сребра било је потребно још целих годину дана.⁹

Питање Влахушиног дуга поново се помиње априла 1448, када је Стефан затражио исплату 2.047 перпера, пет гроша и 15 парвула.¹⁰ Коначно, 24. септембра 1448. опет је покренуто решавање оба питања у Дубровнику. Након тога је код Стефана као посланик упућен Бенко

Н. Исаиловић, *Повеља краља Стефана Томаша Дубровчанима о слободи трговине, Јајце, 1453, јануар 7*, ГПБ 9 (2016) 98.

⁸ Судаћи према подацима Општине, управо је Стефан најчешће пленио робу дубровачких трговаца, а посебно сребро, и то углавном на бази наплате дугова. D. Ковачевић, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 51, н. 40. Једном таквом запленом био је својевремено оштећен и Бенко Братосалић, који је овом приликом био и посланик Општине (II). Тада је Стефан Бенку запленио 69 либара сребра на Сутјесци, од чега је он својевремено успео да поврати свега 23 либре, док се повраћај осталог одужио. D. Kojić, V. Palavestra, Z. Kajmaković, *Drina u doba Kosača*, Naše starine 14–15 (1981) 121, бр. 124: Div. Not. 29, 10v (15. X 1444).

⁹ Cons. Rog. X, 120 (26. VIII 1447), 122v (5. IX 1447), 128v (11. X 1447), 137v (21. XI 1447); Lett. di Lev. XIII, 241–244 (15. IX 1447–13. X 1447); N. Iorga, *Notes II*, 422–423; С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 98. Пошто се тај дуг раније не јавља у актима, могуће је да је стигао на наплату након исплате претходног, односно након марта исте 1447. године (I).

¹⁰ Због неплаћања дугова Влахуша се у једном тренутку нашао и у затвору херцега Стефана. С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 98. И овом приликом постојала је могућност да се Влахуша опет, бар привремено, нађе у затвору, о чему је и у Дубровнику било речи. Иако је тада Влахуши понуђено да се лично појави код војводе до 20. маја те године, ради свођења рачуна и потенцијалног умањења дуга, он то није искористио, како се и види из приложеног акта херцега Стефана, као и Звездићеве белешке изнад преписа, у којој је заведен исти износ дуга који је Стефан и потраживао (II). DAD, Miscellanea saeculi XV, kutija 5, посебан лист датиран 12. априла 1448.

Братосалић, са новцем у висини траженог износа, као и са налогом да поравна дуг и посредује поводом повратка другог дела одузетог сребра. На повратку, према забелешци од 29. октобра, Бенко је са собом донео писмо херцега (II), које је садржало и разрешницу дуга, као и новац, који је на име датог сребра Стефан упутио Општини.¹¹

Сем низа података о пословању Влахуше и Стефана, те о уобичајеном систему и елементима пословања и закупа из тог времена (закуп регалних права, јемство, приузам), које оба ова акта (I–II) доносе, писмо Стефана из 1448. године (II) садржи и први познати потпис Стефана са титулом херцега у раној форми.¹²

Опис преписа

Оба акта сачувана су у препису Никше Звездића у серији *Diversa Notariae*, први у књизи започетој 1446. године (XXX, f. 167), а други у књизи започетој 1448. године (XXXIII, f. 83v). Сматра се да су у питању аутентични преписи.¹³ Документа су, како је и био обичај, попраћена латинским белешкама изнад преписа, које доносе наредбу о регистрацији и кратки садржај акта.

Мада су у питању преписи, треба истаћи, сходно труду да се они аутентично препишу, да су почетна слова повеље, а посебно писма, исписана као иницијали.

Ранија издања

М. Пуцић, *Споменици српски II*, Биоград 1862, I (документ у раду): 111, бр. 128; II: 112–113, бр. 130; Е. Fermeđžin, *Acta Bosnae Potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum registis ab Anno 925 usque ad Annum 1752.*, Zagrabiae 1892, 203, 207 (регести); Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I–2*, Београд – Сремски Карловци 1934, I: 62–63, бр. 661; II: 63, бр. 662; М. Brković,

¹¹ Cons. Rog. XI, 7v (24. IX 1448); Cons. Minus XII, 21 (29. X 1448); С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106. Потраживано сребро, бар у тренутку писања писма (II), још није било враћено.

¹² Док се овде потписује као „херцег хумски и приморски и велики војвода русага босанског, кнез дрински и више“, већ на пролеће те исте године, он се титулише као херцег од Светог Саве. С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106. Детаљније о потпису вид. ниже.

¹³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 309 н. 12, 603.

Srednjovekovna Bosna i Hum: Identitet i kontinuitet, Mostar 2002, 225 (регести); Isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: Identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 315 (регести); Isti, *Diplomatički zbornik srednjovjekovnih humskih i bosanskih isprava Dubrovniku*, Mostar 2011, I: 177, br. CLXXXII; II: 179, br. CLXXXVI (латинична транслитерација).

Акта су до сада у целини, на основу непосредног увида у Звездићеве преписе, приредили М. Пуцић и Љ. Стојановић. С обзиром на то да су основне разлике између ових издања добро познате, од питања решавања скраћеница па до укључивања евентуалних каснијих бележака на латинском, овде је само скренута пажња на оне од значаја.

Осим разлика у читању, треба истаћи и да је у свом издању Љ. Стојановић погрешно датирао оба документа, што је довело и до понављања те грешке у широј литератури.¹⁴

Приложена издања приређена су на основу снимака начињених у Државном архиву у Дубровнику.¹⁵

(I)

ВЕЛИКИ ВОЈВОДА СТЕФАН ПОТВРЂУЈЕ ДА ЈЕ ПРИМИО 700 ПЕРПЕРА, НА ИМЕ ИСПЛАТЕ ДУГА ВЛАХУШЕ ЛАТИНИЧИЋА НАСТАЛОГ ПОВОДОМ ЗАКУПА ЦАРИНА И БРОДОВА

(Div. Not. XXX, f. 167)

*Текст документа***

Белешка на врху стране (записана 29. марта):

Per lo comandamento de miser lo Retor de Raguxi nobil homo e savio ser Nicola de Mençe |2| colo suo menor Consiglio dissen a chopiar in libro letera sotoscrita |3| schiavonesscha de voievoda Stipano como confesso aver rečevudo |4| de Vlachuscha de Latiniča perperi VII^c per resto del dačo e peričo che tene |5| del dito voievoda e chomo no li resto a dar niente piu de li pereccii |6| ni de li dačii.

¹⁴ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 63–64, бр. 661, 662. О питању датирања, вид. детаљније у одељку Дипломатичке особености.

¹⁵ Овом приликом захваљујем се колегама Н. Исаиловићу и Н. Порчићу на подацима и документима коришћеним у овом раду, као и на уступању снимака.

** Редакција издања и превода српскословенског текста: Т. Суботин Голубовић. Редакција издања и превода латинског текста: Н. Исаиловић

Текст повеље:

Ми гв[спо]д[и]нь воквода Стипанъ милостию божишм(ь) велики
|2| воквода рѣсага босанс(ь)кога и к томѣ, дакмо на ви|3|деник свакомѣ
комѣ се достои и прѣкъдъ кога се |4| изнесе сѧи нашъ запись ѡтворень
ѡгледати |5| како прѣмисмо ѡд много почтенѡга кнеза и властеѡ
|6| дѣврѣвачцех(ь) .з. сѧть перь[п]ѣ[р]ь ѡ ни ѡстаѡ биеше дѣ|7|жан
Влахѣша Латиничиь ѡд царина и бродова нашех(ь) |8| ѡ бише држаѡ.
И ниѡ намъ веке Влахѣша не ѡста |9| дѣжанъ ѡд царина и бродова
нашех(ь) кокъ бешк ѡд насъ |10| кѣпиѡ кокъ пкнезе своѣ и ѡдъ себе даде
Стипко На|11|лешковик(ь) како гѡмаць кои би за реченѡга Влахѣшѣ. |12| Я
за веке верованѣ ѡвога нашега листа повелесмо га |13| печатити нашѡм
верованшм печатю. Я молимо гвспоствѡ |14| дѣбровачко да ѡвѣ листъ
прѣпишѣ ѣ великом(ь) ката|15|стикѣ дѣбровачкшм. И сѧи се записа
рожаства Хр[И]стова |16| на .ч.ѣ.м.з. лѣтѡ на .к.г. мис(е)ца марьта.

|17| Я га Радичъ Грѣпковик(ь) ѣписах(ь) по заповести гв[спо]д[ин]а
вокводе |18| Стипана сѧи листъ кокъ више речене пкнезе |19| прѣмисмо по
кнезѣ Вѣкманѣ нашемѣ поклисѣрѣ.

Превод документа

Белешка на врху стране:

Према заповести господина кнеза Дубровника, племенитог и мудрог сер Николе Менчетића и његовог Малог већа, речено је да се у књизи начини копија доле написаног словенског писма војводе Стипана, којим потврђује да је примио седамсто перпера од Влахуше Латиничића, на име преостатка од царине и брода поменутог војводе које држи и како му [Влахуши] не остаје ништа више да дâ ни од бродова, ни од царина.

Превод повеље:

Ми, господин војвода Стипан, милошћу Божијом велики војвода русага босанског и к томе, дајемо на увид свакоме ко је достојан и пред кога се изнесе овај наш запис отворен да види да смо примили од много поштованог кнеза и властеле дубровачке седамсто перпера, што нам је остао дужан Влахуша Латиничић, од царина и бродова наших што је држао. И ништа нам више Влахуша није остао дужан од царина и бродова наших које је био закупио, за које је своје пенезе од себе дао Стипко Наљешковић, као јемац, који је био за поменутог Влахушу. И за веће веровање овог нашег листа, наредили смо да се запечати нашим

веровним печатом. А молимо господство дубровачко да овај лист препише у велики катастик дубровачки. И ово је писано године 1447. од рођења Христа, 23. марта.

А ја, Радич Групковић, уписао сам по заповести господина војводе Стипана овај лист, којим смо више поменути пенезе примили по кнезу Вукману, нашем поклицару.

(II)

ХЕРЦЕГ СТЕФАН ПОТВРЂУЈЕ ДА ЈЕ ПРИМИО 2.047 ПЕРПЕРА И ПЕТ И ПО ДИНАРА, НА ИМЕ ИСПЛАТЕ ДУГА ВЛАХУШЕ ЛАТИНИЧИЋА И ДА ЋЕ ВРАТИТИ ЗАПЛЕЊЕНО СРЕБРО

(Div. Not. XXXIII, f. 83v¹⁶)

Текст документа

Белешка на врху стране:

Die XXVIII Januari

[2] Per lo comandamento de miser lo Retor de Raguxi et de suo menor [3] Consiglio ordenato a Nicolao Stella a chopiar letera [4] de cherçeg Stipan como confesso aver reçevudo [5] perperi 2047 grossi 5 parvuli 15 per debito de Vlachussa de Latiniça [6] per resto de tute raxon, la qual letera fo ficata per impeto.

Текст писма:

Многѡ почтенѡмѡ кнезѡ и властелѡм(ѡ) и всои ѡпкини властелемѡ [2] дѡбровачкѡм много любовно поздравленѡ. Властеле, а во к нам(ѡ) [3] доге властелинѡ и поклицарѡ ваше почтене прѡзани кнезѡ [4] Бенко Братослалик(ѡ) и нам(ѡ) донесе и намѡ донесе (!) ѡд васѡ кнезѡ [5] коѡ мѡ бѡхосте дали ѡд дѡга Влахѡше Латиничика [6] .ѡ. тисѡѡе и .м. з. перѡ[пер]а и .ѡ. и по динара и по коѡх(ѡ) кнезехѡ [7] вашои почтенои прѡзани захвалюемо. И захвалюемо како [8] нашои драгои братѡ и сѡрчанѡм(ѡ) прѡятелѡм да колико [9] захвалюемо на користи ѡд кнеза веѡе захвалисмо [10] на вашей правои и сѡрднои прѡятелскои и сѡскѡтцком [11] правде за цѡ ерѡ сте сѡчинили по правде а такои вамѡ к [12] и право к намѡ сѡ свем правдѡ показовати. И ми в[о]гѡ зна [13] са свацѡм(ѡ) хотѡнкѡм(ѡ) доброволикѡм(ѡ) ради смо вамѡ сѡгодѡ [14]

¹⁶ М. Пуцић, *Споменици*, II, 112, бр. 130, грешком наводи стр. 63.

Ѹчинити. Такоге властеле що ми писахоте за срьбра |15| ваша кога с8 Ѹ нас Ѹ том8 смо добрь радь Ѹчинили |16| како вамь хоће вашь властелинь кнезь Бенко |17| доповидкти. И гв[спо]д[ин]ь в[о]гь да вась дръжи Ѹ свокм си милосрьдю.

|18| Стипань божиум(ь) милостю херьцегь |19| хомски и прьморьс(ь)ки и велики |20| воквода рѸсага босанс(ь)кога |21| кнез8 дрьис(ь)ком8 и веће.

Превод документа

Белешка на врху стране:

Дана 29. јануара.

Према заповести господина кнеза Дубровника, племенитог и мудрог сер Николе Менчетића и његовог Малог већа наређено је Николи Звездићу да препише писмо херцега Стефана, којим потврђује да је примио 2.047 перпера и пет гроша и 15 парвула на име дуга Влахуше Латиничића, за остатак целог рачуна. Ово писмо је начињено на захтев.

Превод писма:

Много поштованом кнезу и властели и свој Општини дубровачкој, поздрав с много љубави. Властело, ево дође к нама властелин и поклисар ваш поштовани пријазни кнез Бенко Братослалић, и донесе нам од вас пенезе, које сте му били дали од дуга Влахуше Латиничића, 2.047 перпера и пет и по динара, и за које вашој поштованој пријазности захваљујемо. И захвалисмо како нашој драгој братији, срдачним пријатељима, колико захвални смо на користи од пенеза, још више на вашој правој и усрдној пријатељској суседској правди, јер као што сте учинили како је праведно, тако вам је и право у свему правду према нама да показујете. А ми, Бог зна, са свачијим хтењем добровољно ради смо вам угодбу учинити. Такође, властело, што сте ми писали за ваше сребро, које је код нас, и за то смо добар рад учинили, како ће вам ваш властелин кнез Бенко пренети. И господин Бог да вас подржи у свом милосрђу.

Стипан, милошћу Божијом, херцег хумски и приморски и велики војвода русага босанског, дринском кнезу и више.

Дипломатичке особености

Оба акта Стефана Вукчића Косаче, упућена Општини поводом дугова Влахуше Латиничића, представљају према својој форми признанице, настале поводом срањивања рачуна, са том разликом да формулар првог акта одговора признаничној повељи (I), док је у случају другог акта, коришћен формулар писма (II). И поред тога што су у питању аутентични преписи, изостале су формуле инвокације, било симболичке или вербалне, које се иначе уобичајено налазе у Стефановим актима, те су се вероватно на почетку оба акта налазиле.¹⁷

Повеља великог војводе Стефана Дубровнику (I) започиње интитулацијом у скраћеном облику, коју је Стефан махом и користио¹⁸, а у којој се користи множина (ми), чиме се додатно истиче значај владарске личности. Додатно, у интитулацију је уметнута и подформула девоције, којом истиче своју сувереност.¹⁹ На интитулацију се затим наставља општа инскрипција, у уској вези са промулгацијом, којом се истиче да се акт даје на знање свима којих се то тиче.²⁰ Интересантно је приметити да се ту за повељу користи термин *запис отворен*, који је први искористио Радослав Павловић 1435. године, а који се јавља само у корпусу Павловића и Косача.²¹

Повеља се затим наставља уобичајеним елементима, експозицијом и диспозицијом, овде испреплетеним у смислу да се информација из диспозиције накнадно експлицира експозицијом.²² Експозиција доноси податке о разлогу настанка акта (дуг), а дознајемо и да је у

¹⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 309 (н. 12), 603; D. Korać, *Religijski elementi u ispravama Kosača uručenih Dubrovniku*, *Croatica Christiana periodica* 39–75 (2015) 20–22. О разликама формулара између повеље и писма, као и називима за ова два типа акта, видети детаљније: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 275 и даље, са изворима и старијом литературом. Преглед појединих формула, које се разликују сходно типологији ових докумената, приложен је ради прегледности и у табели на крају рада. О термину и употреби назива „признанична повеља“ вид. детаљније: Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, passim.

¹⁸ Исто, 346.

¹⁹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 320, 331; D. Korać, *Religijski elementi*, 20–22.

²⁰ И у овом случају имплицитна додатна инскрипција, која је индиректно изречена кроз централне делове исправе, налази се унутар ескатокола акта, односно у спојеној експозицији и диспозицији који следе, то јест у датом случају су у питању Општина и Влахуша. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 351, 356, 395.

²¹ Исто, 281.

²² Исто, 399–401, 409–410.

оквиру пословања око закупа постојало јемство, док кратка диспозиција садржи информацију о поравнању рачуна, односно изјаву да Влахуша више није дужан ништа поводом закупа царина и бродова Стефану, што и представља суштину ове признаничне повеље.

Завршни део повеље састоји се из короборације, којом се наговештава да ће акт бити запечаћен Стефановим *верованим* (аутентичним) печатом,²³ као и молбе, односно петиције ауктора Општине да акт заведе и препише. Следе датум и конскрипција, као уобичајени елемент босанских докумената, која у овом случају садржи белешку о записивању²⁴ Радича Групковића, који је преузео да напише признаницу.²⁵ Наредба о писању акта изражена је у оквиру формуле конскрипције,²⁶ а у истој се формули налази и кратка, додатна експозитивна информација из које сазнајемо да је, у улози Стефановог посланика, у Дубровнику боравио кнез Вукман (Југовић), који је са собом новац од дуга и понео.

Што се тиче питања датације, повеља је датирана датумом, састављеним од месеца исписаног словима, и дана у месецу и године од рођења Христа, за које је коришћена бројна вредност слова.²⁷ Ради се о 23. марту 1447. године.²⁸ Место где је акт састављен није уписано.

За разлику од повеље херцега Стефана Дубровнику, Стефаново писмо (II) започиње уобичајеном инскрипцијом, која се јавља у актима упућеним Општини, а која је у уској вези са пратећом салутацијом.²⁹ На салутацију се затим настављају повезане и испреpletане експозиција и диспозиција,³⁰ испуњене епитетима упућеним дубровачкој властели (братија, пријатељи, суседи), и причом о правди и праведном понашању Општине према Стефану, као и његовој захвалности због тога.

²³ Исто, 472–473, 476. Како је у питању препис, није сачуван отисак печата, а није сачуван ни његов опис. О печатима Стефана Вукчића: А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 34–35, бр. 51–52; Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 73–74, br. 48–50.

²⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 482–483.

²⁵ Исто, 138.

²⁶ Исто, 484.

²⁷ Ера од рођења Христа, као и слово Ч за број хиљаду, коришћени и у овој повељи, спадају у најбројније, то јест најучесталије образце датирања у босанским актима. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 493, 503.

²⁸ Из непознатог разлога Љ. Стојановић датирао је овај акт са 27. мартом 1447. године. Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 63, бр. 661.

²⁹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 356–358, 361.

³⁰ Исто, 399–401, 409–410.

Та захвалност је своје место вероватно налазила, како у политичким околностима, које су претходиле самом акту, тако и чињеници да дуг није био занемариве висине. Сама експозиција започиње практично индиректном петицијом,³¹ у којој се јавља и кнез Бенко, као посланик који је, како из експозиције и сазнајемо, дошао да донесе новац и писмо Општине у коме је било речи о надокнади отетог сребра. У оквиру експозиције писмо садржи помен другог акта упућеног Стефану. Изузетно кратка диспозиција налази се у речима херцега, којима истиче да је спреман да изађе у сусрет дубровачким захтевима.³² Налази се између две експозиције настале поводом два посла – дуга и сребра, а након кратке друге експозиције налази се још једна кратка диспозиција, која нас обавештава да је поводом захтева по питању сребра, херцег такође већ на изванредан начин изашао у сусрет Општини, о чему је усмен извештај упућен преко дубровачког опуномоћеника, Бенка. Текст писма завршава се финалном салутацијом–аптекацијом.³³

Писмо се завршава проширеним потписом, који, осим што преузима улогу формуле интитулације, такође садржи и подформулу девоције унутар себе. Овакав тип потписа представља реткост до овог акта, након чега улази и у ширу употребу.³⁴ Оно што овај потпис издваја као важан елемент датог писма је чињеница да је у питању први сачувани потпис Стефана Вукчића, који је уједно и његов први потпис од проглашења за херцега. У њему, такође, први пут долази и до употребе територијалних одредница у оквиру проширене интитулације, што се доводи у вези са његовом самосталношћу, која се конкретизује узимањем титуле херцега. Управо у овом писму (II) потпис је очуван у раној форми, те се он интитулише само као „херцег хумски и приморски и велики војвода русага босанског, дрински кнез и више“. Већ у следећем сачуваном акту, од 6. априла 1449. године, шест месеци касније, он се интитулише као „херцег од Светог Саве, господар Хума и Приморја и велики војвода русага босанског и кнез дрински“.³⁵

³¹ Исто, 405. Бенко није имао потраживања као у правој петицији, али је јасно да је очекивао признаницу за донети новац.

³² У том контексту јавља се и реч *учинити*. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 412.

³³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 365–367; D. Korać, *Religijski elementi*, 32.

³⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 320, 339, 507; D. Korać, *Religijski elementi*, 31. Вид. н. 18.

³⁵ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 63–64, бр. 662; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици I*, Београд 1928, 377; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*,

Иако писмо не садржи датум, време настанка се може бар приближно одредити на основу података о његовој регистрацији, дубровачких докумената и потписа самог херцега Стефана. У том контексту, а на основу потписа у акту, где се Стефан назива херцегом, *post quiet* термин за настанак писма је његово проглашење за херцега, које се десило нешто пре 17. октобра 1448. године, када је Општина и званично упутила честитке његовом посланику Радичу Зупковићу тим поводом.³⁶ Датум регистрације, пак, 29. јануар 1449. године, уједно је и последњи дан, односно *ante quiet* моменат, након којег акт није могао настати. Да је у питању 29. јануар 1449, а не 1448. године, како је то у свом издању Љ. Стојановић датирао, указао је још С. Ћирковић, сходно чињеници да јануара 1448. Стефан још није био проглашен херцегом. Том приликом С. Ћирковић је и сузио време настанка овог акта на основу белешке Малог већа од 29. октобра 1448, када је записано да се посланик Бенко Братосалић вратио у град, са писмом херцега Стефана, као и новцем донетим на име заплењеног сребра.³⁷ Узимајући све ове чињенице у обзир, датум настанка овог писма (II) мора се ставити у период између узимања титуле херцега, значи нешто пре 17. октобра и Бенковог повратка, односно 29. октобра 1448. године. Када се на то дода бар неко време које је Бенко морао да проведе на путу назад, акт је свакако настао бар неки дан пре 29. октобра, односно вероватно у периоду између 15. и 27. октобра, при чему је вероватније да његов настанак треба сместити ближе крају тог времена, пошто не би било потребе да се након обављеног посла Бенко и даље задржи у посланству код Стефана. Накнадно, као што се често и дешавало, акт је и регистрован 29. јануара следеће 1449. године, у књизи серије *Diversa notariae* започетој 1448. године, што је можда збунило Стојановића.

Београд, 1996, 93–94; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 328, 339. О географским одредницама интитулације у потпису, вид. ниже.

³⁶ С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106, н. 49.

³⁷ Cons. Minus XII, 21 (29. X 1448); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 63, бр. 662; С. Ћирковић, *Херцег Стефан*, 106, н. 50. Вид. и сам акт бр. II, као и н. бр. 11. Бенко је именован за посланика 2. октобра 1448. године (Cons. Rog. XI, 7v).

Појединачни преглед формула у актима:

Повеља (I)	Писмо (II)
интитулација са девоцијом	инскрипција
промулгација	салутација
општа инскрипција	експозиција (са индиректном петицијом)
диспозиција	диспозиција
експозиција	експозиција
короборација	диспозиција
петиција ауктора	финална салутација–аптекација
датум	потпис уместо интитулације са подформулом девоције
конскрипција са наредбом о записивању	

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су помињани: **кнез Никола Менчетић** (ГПБ 2, 140), **војвода и херцег Стефан Вукчић Косача** (ГПБ 5, 86; ГПБ 12, 95–125), **Влахуша Латиничић (Влакуша Латиница)** (ГПБ 9, 87–88, 96–97), **Радич Групковић** (ГПБ 12, 122), **кнез Вукман Југовић** (ГПБ 6, 116), **Никола (Никша) Звездић** (ГПБ 8, 49; и даље према појединачним регистрима), **кнез Бенко Братосалић** (ГПБ 11, 121). За кнеза Вукмана Југовића, видети и: С. Рудић, *Босанска властела у XV веку: просопографска студија*, Београд – Бања Лука 2021, 153–155, са изворима и старијом литературом.

Стипко Наљешковић(љ), I (документ), 10–11 (ред у повељи) – Стипко (Стјепан) Наљешковић члан је пучке дубровачке породице Наљешковића (Nale), пореклом из Бара, која је припадала и дубровачким антунинима, и која је водила разгранате трговачке послове по унутрашњости. Има мишљења да је у питању Стјепан, чија су браћа била Добрић и Марин, и чији потомак је био Никола Наљешковић (XVI век), познати дубровачки писац и астроном. Један Стјепан Наљешковић био је средином XV века биран и за судију у Смедереву. Међу познатије чланове ове породице убраја се Никола Маринов Наљешковић (+1451).

Литература: R. Bogišić, *Nikola Nalješković*, Rad JAZU 357 (1971) 19; Д. Ковачевић Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*, Београд 2007, 273; Р. Ћук, *Србија и медитерански свет у позном средњем веку*, Београд 2019, 429; Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb–Dubrovnik 2012, 117–118; S. Marković, „Per discharigo della consciencia“: *testamentarni odrazi medievalnog imaginarija barskog patricijskog roda Natalis (Nalis)*, Acta Histriae, 22–3 (2014) 509–550.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су помињани: **господин** (*miser*), **кнез у Дубровнику** (*rettor*), **сер**, **Мало веће** (*menor consiglio*), **копија**, **књига**, **писмо**, **војвода**, **перпера**, **писмо**, **лист** (*lettera, litera*), **царина** (*dačio*), **брод** (*peričo*), **отворени лист** (**запис отворени**), **властела у Дубровнику**, **пенези**, **печат**, **поклисар**, **кнез у Босни**, **херцег**, **грош**, **рачун** (*raxon*), **братија**, **динар**, **русаг босански**. Видети: Т. Вуковић Драгичевић, *Библиографија важнијих термина*, ГПБ 10 (2017) 51–65. Такође, видети и бројеве ГПБ 10, 11, 12 и 13, према регистрима.

јемац, I (документ), 11 (ред у повељи) – код подизања кредита, као облик гаранције уводи се установа јемства, која се јавља од 1282, од када почињу да се воде и дубровачке књиге. Јемац је својом имовином гарантовао да ће дуг бити исплаћен у датом року, а уколико би дошло до проблема, кредитор је потраживао новац од јемца. Након исплате дуга, јемац је ослобађан обавезе.

Литература: I. Воје, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo, 1976; *ЛССВ*, 264–265 (Р. Ћук).

катастик (**дубровачки**), I, 14–15 (у повељи) – под катастиком се овде подразумева нотарска књига. У том смислу овај израз се бележи у Котору и Дубровнику.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици II*, Београд 1935 [1936], 55–56; А. Мариновић, *Postanak i prvi spisi kancelarija srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, posebno Dubrovnika i Kotora u 13. i 14. stoljeću*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku 22–23 (1985) 22, н. 60.

парвули, II, 5 (у белешци) – Парвули или пиколи или фолари представљају дубровачки бакарни новац. Тридесет парвула чинило је један дубровачки грош (*denarius grossus*).

Литература: С. Димитријевић, *Најстарије врсте ситног новца фолара које су биле у промету у Дубровнику*, ИЧ 29–30 (1982–1983) 85–93.

Топографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ је помињано: **Приморје** (ГПБ 1, 74, 109; ГПБ 3, 145).

Хум, II (документ), 19 (ред у писму) – Хумска земља (Захумље), изворно територија између Дубровника и Неретве, са залеђем. Изузев периода самосталности, између 912–930. године, у начелу се налазила у оквиру већих и јачих државних целина, па тако и у склопу Дукље, Рашке, државе Немањића и државе Котроманића. Након успона босанских феудалних господара, нашла се у рукама Стефана Вукчића Косаче.

Литература: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996.

Дрина, II, 21 (у писму) – жупа и „земља“ Дрина. Према мишљењу М. Благојевића, Дрина није функционисала као „земља“ у управном погледу пре 1448. године, када се први пут помиње у титулатури херцега Стефана, у овде приређеном акту.

Литература: М. Благојевић, *Подриње између српских средњовековних држава*, у: *Дрина*, Београд 2005, 56–58; М. Војновић, *Границе и жупе „земље“ Дрине*, Браничевски гласник 9 (2014) 17–32.

Aleksandra Fostikov

Institut d'Histoire

Belgrade

**DEUX DOCUMENTS DE VOÏVODE ET AUSSI D'HERCEG
STEFAN VUKČIĆ KOSAČA À DUBROVNIK SUR LA
RÉCEPTION D'UNE DETTE DE VLAHUŠA LATINIČIĆ**

I – le 23 mars 1447

II - [avant le 29 octobre] 1448

Résumé

Le travail contient les éditions, la description, l'analyse diplomatique et les enregistrements de deux reconnaissances concernant le paiement des dettes de Vlahuša Latiničić à Stefan Vukčić Kosača, le grand voïvode et herceg, conservées dans une transcription authentique de Nikša Zvezdić, se trouvant aujourd'hui aux Archives de l'État à Dubrovnik. Les deux actes sont conservés dans le série Diversa notariae, le premier dans le livre XXX (f. 167) et le deuxième dans le livre XXXIII (f. 83v). Il s'agit de la charte concernant la reconnaissance sur la réception de 700 perpers reçus de Vlahuša Latiničić au nom de la dette contractée à l'occasion du bail des douanes et des navires (traversées fluviales) et la lettre sur le paiement de la dette de Vlahuša dans un montant de 2.047 perpers et cinq et demie dinars survenue en raison d'une de ses nombreuses affaires avec le herceg Stefan. La charte est datée du 23 mars 1447, tandis que la lettre n'a pas de date de délivrance. La date approximative de la lettre (entre la mi-octobre et 29 du même mois de l'année 1448) est déterminée sur la base de la date d'enregistrement, les décisions conservées de la Commune concernant cette matière et du titre de Stefan dans la signature, où il est également enregistré pour la première fois avec le titre de herceg.

Tandis que la charte nous informe que jusqu'à ce moment Vlahuša avait réglé toutes les dettes envers Stefan, concernant ses baux, ce qui a libéré son garant Stipko Nalješković de toute réclamation, la lettre-même, outre la dette problématique dont le paiement s'était prolongée pendant presque un an, donne des informations sur la résolution de la question de l'indemnisation du méta d'argent que Stefan a confisqué aux marchands de Dubrovnik en novembre de l'année 1447 au nom de cette dette de Vlahuša qui vraiment existait. Contrairement à la charte dont il n'y a pas de documents d'accompagnement connus dans les livres de la Commune, les questions concernant la dette problématique et du métal d'argent

confisqué ont laissé un grand nombre des traces dans les activités des conseils de Dubrovnik qui nous permettent de suivre le processus du règlement de la dette et d'indemnisation du métal d'argent confisqué. Outre un nombre signifiant de données sur les affaires de Vlahuša et Stefan, ainsi que des données sur les personnes individuelles qui ont participé à la résolution de ces affaires, comme sur le système et les éléments habituels d'affaires et du bail de cette époque (bail des droits régales, garantie, priuzam – prise en charge de la dette contractée par un proche ou compatriote) que ces deux actes produisent, la lettre de Stefan de l'année 1448 se distingue par son importance puisqu'elle contient la première signature connue de Stefan avec le titre de herceg sous la forme précoce.

Mots-clés: Stefan VukčićKosača, Bosnie, Dubrovnik, Vlahuša Latiničić, transcription, charte, lettre, reconnaissance, douanes, navires, métal d'argent